

Sociální chování

- Význam v praxi
- Teritorialita
- Individuální vzdálenost
 - distanční a kontaktní typy,
 - fetalizace
- Maximální vzdálenost
 - magnetický efekt,
 - akcelerace
- Hierarchie
- Agresivní chování
- Imponování, podřízenost

Sociální chování

Je to chování v rámci organizovaného společenství – smečky (smíšené smečky, psi a člověk).

sociální chování se projevuje v hájení teritoria, udržování individuální vzdálenosti, maximální vzdálenosti, udržování hierarchie, v projevech agresivity, v podřízenosti, v přátelském i neutrálním chování.

Všechny formy sociálního chování se uskutečňují pomocí výrazů, postojů, pohybů - jedná se o tzv. **SIGNÁLY**, které vysílá pes k jinému članku smečky (jinému psu, člověku) prostřednictvím sluchu, pachu, zraku a hmatu.

Do tohoto funkčního okruhu patří veškeré projevy a aktivity, které upevňují a upravují vztahy a spolupráci uvnitř smečky.

Umění rozeznat a schopnost posoudit signály, které pes dává, je pro psovoda nesmírně důležité. I v případě, že pes slouží jako společník, jsou k bezkonfliktnímu soužití nutné základní znalosti projevů psa. Pokud má pes vykonávat často velice náročné činnosti, ke kterým směřuje výcvik, a kvalitně spolupracovat se psovodem, musí vzájemný vztah psa a psovoda fungovat naprosto perfektně. Toho však bez znalosti sociálních projevů psa dosáhnout nelze.

Nejdůležitější sociální projevy psa jsou: teritoriální chování, udržování individuální vzdálenosti, udržování maximální vzdálenosti, udržování hierarchického uspořádání, agresivní chování, imponování, protestní chování, podřízené chování, přátelský kontakt a neutrální kontakt.

Teritoriální chování

Teritorialita - její dodržování u divoce žijících zvířat je prostředkem udržující přiměřené množství zvířat téhož druhu na určité ploše. Vlci dodržují teritorium 3 řádů:

- Teritorium I. řádu – okolo doupěte s mláďaty, zákaz vstupu členům smečky, může jen samec
- Teritorium II. řádu – širší okolí doupěte určené hrám mláďat
- Teritorium III. řádu – lovecké, oblast různě velká podle úživnosti oblasti

Kvalita loveckého teritoria je směrodatná pro založení nových smeček (dominantní fena brání nakrytí níže postavených fen, požírá jejich mláďata, vůdčí vlk nedovolí páření mladému vlku).

Vlci v přirozeném prostředí volné přírody, zvláště v době rozmnožování, si velmi intenzivně brání svoje teritorium. To lze rozdělit na tři okruhy: domov I. řádu (doupě), domov II. řádu (bezprostřední okolí) a potravní revír (jeho velikost kolísá podle místních podmínek).

Teritoriální chování zůstalo zachováno i u psa, ovšem omezuje se zejména na domov I. a II. řádu. Teritoriální agresivitu uplatňuje pes jak vůči příslušníkům svého druhu, tak vůči lidem. Obrana teritoria ("hlídání") bylo patrně jedním z prvních způsobů využití psa. Intenzita těchto projevů je závislá na plemenu a výcviku. Ve svém teritoriu projevuje pes podstatně vyšší sebevědomí, než jaké by projevoval na území neutrálním. V tomto případě je ochoten napadnout i protivníka objektivně silnějšího. Pokud je tímto protivníkem pes, zpravidla ustupuje, v okamžiku, kdy se "vetřelec" ocitne za hranicí teritoria, "obrátce" se stáhne. Pokud tak neučiní, dojde zpravidla k fyzickému střetu.

I pes si značkuje širší revír, který si však obvykle nebrání. Známé značkování močením a trusem má proto význam informativní ("byl jsem tady"). Často je značkování močením a trusem u sebevědomých jedinců doprovázeno hrabáním (mezi prsty jsou uloženy pachové žlázy, takže tímto způsobem pes zanechává další výrazný pachový otisk).

Udržování individuální vzdálenosti

individuální vzdálenost - vzdálenost, kterou dodržují psi mezi sebou při těsném kontaktu. Platí u dospělých psů!

- **Kontaktní typ:** v tomto typu se rodí vlčata a setrvávají v něm až do pohlavní dospělosti okolo jednoho roku. Posléze se stávají distančními. Pohlavní dospělost psů nastává vlivem domestikace již okolo půl roku stáří. Tento jev se nazývá **fetalizace** (pozastavení vývoje chování na určitém stupni).

Každý jedinec si v rámci smečky brání jakési "soukromé teritorium", jeho porušení ostatními členy smečky (včetně člověka) je pocíťováno jako porušení pravidel. Čím vyšší postavení má jedinec ve smečce, tím větší udržuje obvyklou individuální vzdálenost. Podle udržování individuální vzdálenosti např. při oč počinu lze usuzovat na postavení jednotlivých členů smečky. Výlučné (část vyvýšené a nejpohodlnější) místo zaujímá nejvýše postavený jedinec. Čím větší jsou rozdíly mezi psy, tím větší je fyzický odstup. Jsou-li např. dva psi v domácnosti téměř nebo zcela

rovnocenní, mohou spolu sdílet boudu neb podlážku, ale i tak leží zpravidla každý zvlášť.

Pokud si člověk připustí psa příliš k tělu, např. dovolí-li mu spát v postel může se připravit o své postavení super alfy. Může pak dojít k tomu, že pes svého majitele napadne a pokusí se převzít vyšší postavení.

K překonání hranic individuální vzdálenosti slouží rituály (výzva ke hře, sexuální výzva, seznamovací chování). Z povinnosti dodržovat individuální vzdálenost jsou do určitého věku vyjmuta štěňata. Je zajímavé, že nedodržen individuální vzdálenosti (narušení soukromí) ze strany výše postaveného jedince dává v tomto případě níže postavenému členu smečky právo protest a agrese vůči narušiteli, která v tomto případě není výše postaveným jedince trestána.

Maximální vzdálenost (magnetický efekt, akcelerace)

Je to odstup, při kterém ještě působí **magnetický efekt**. Je to největší vzdálenost, při které je možná přímá komunikace a vzájemné ovlivňování členů smečky při Útoku, útěku, lovu a hře. Magnetický efekt je základem výchovy štěněte sloužícím k posílení závislosti a spolupráce se psovodem.

U vlků se první porušení magnetického efektu objevuje na začátku puberty (10. - 12. měsíc) úplné odtržení od smečky nastává po jednom roce.

U psů je posun zpět, takže odtržení nastává již okolo 5. až 7. měsíce. Tento jev se nazývá **akcelerace**. Nižší stupeň akcelerace je patrný u fen a podřízených jedinců, vyšší stupeň akcelerace a nižší stupeň fetalizace je vysvětlením toulavosti a nežádoucí samostatnosti psů.

Udržování hierarchického uspořádání

Hierarchie - hodnostní postavení zvířat

Vlci mají hierarchii tzv. podvojnou: v čele smečky je vůdčí vlk, jemuž se podřizují všichni samci. Vůdčí samice, které se podřizují všechny feny, je rovněž podřízena vůdčímu vlkovi.

Psi mají jednoduchou hierarchii. Posloupnost jednotlivých zvířat vyplývá pouze z jejich dominance, nezávisí na stáří, velikosti a pohlaví. Proto vůdcem smečky může být pes i fena, za nimiž se libovolně řadí další jedinci dle dominance.

Ve smíšené smečce (člověk a psi) je člověk (psovod) vždy v postavení superalfa a první pes ve smečce v postavení beta.

Funkční hierarchie - střídání svrchovaného postavení ve smečce podle potřeby (hlídání pozemku).

Hierarchické uspořádání (hodnostní pořadí) je určeno jak v klasické psí smečce, tak ve společenství jednoho či několika lidí a jednoho nebo více psů nebo také ve dvojici psů - pes. Psův od má usnadněno zaujmout vyšší postavení, protože pes obvykle respektuje biologickou nadřazenost (tento jev není nijak ojedinělý, vyskytuje se i mezi divoce žijícími druhy zvířat) Přesto může dojít k situaci, kdy se pes postaví výše než člověk, ať už zaujme pozici absolutního vůdce nebo hodnostně "přeskočí" některého člena rodiny. V takovém případě je vždy na vině člověk. Pes zaujímá jen takové postavení, jaké mu člověk dovolí zaujmout. Psův od může velice výrazně ovlivnit vztah mezi svými psy. Spravedlivým jednáním, při němž se vyvaruje upřednostňování

jednoho psa na úkor druhého, lze u přibližně stejně sebevědomých jedinců dosáhnout jejich rovnocenného postavení. Takoví jedinci se buď vzájemně respektují ve všech ohledech, nebo častěji při různých příležitostech se v privilegovaném postavení střídají. Například jeden pes uplatňuje přednost právo na sport, druhý má výsadu zaujmout postavení blíže u psůvoda při chůvi u nohy apod.

Hodnostní odstup jak mezi psy, tak mezi psem a psůvodem může kolísat. Prvním a nejčastějším příznakem zmenšení hodnostního odstupu mezi psem a psůvodem bývá neposlušnost psa. Takovou situaci způsobí zpravidla psovo svou nejistotou nebo nedůsledností.

Agresivní chování

Jedná se o emoci, která spouští a doprovází útok, čili agresi. Původní, nepozměněná agresivita vychází se situace, kdy si pes snaží udržet ve své smečce postavení a výhodné životní podmínky. Většina projevů agresivity jsou tlumené (pouze hrozba), jen výjimečně se objevuje netlumená forma. Je extrémním vyvrcholením v chování psychicky zdravého psa. Během domestikace dochází k pozměňování instinktů, tedy i agresivity, ta ztrácí své opodstatnění platné u daného druhu.

Agresivita je důležitá emoce pro zachování druhu. Agresivita spouští agresivní chování - útok. Rozeznáváme agresivní chování tlumené a netlumené.

Netlumené agresivní chování se vyskytuje poměrně zřídka a dochází k němu v extrémních situacích. Ve smečce nikdy nevypukne náhle, vždy mu předchází období drobných konfliktů, která vystupňují napětí a těsně před útokem pes výrazně hrozí. Nejdůležitějším signálem, který předchází vlastnímu útoku, je upřený pohled protivníkovi do tváře (pes protivníka "fixuje" očima), vyceněné zuby a zježená srst, zejména na hřbetě. Podle sebevědomí psa v daném okamžiku (agrese obranná nebo útočná) mohou být ušní boltce vzpřímené dopředu nebo položené vzad, ústní koutky široce roztažené nebo skleslé dolů, ale na samotném faktu agrese to nic nemění.

Tlumená agresivita je podstatně častější než netlumené agresivní chování. Její projevy sahají od běžných bitek mezi psy na neutrálním území, které mají rozhodnout o okamžitém vzájemném postavení (krátké zákusy, po nichž následuje rychlé puštění, snaha útočit shora, hlučnost při boji a minimum zranění), až po rituální projevy, jako je například chytání za nos. Tlumená agresivita nahrazuje skutečný boj tam, kde ho není nezbytně třeba a je jedním z opatření, které šetří energii a zdraví jedince a pomáhá k zachování druhu.

Imponování

Imponování se objevuje v okamžiku, kdy se setkávají jedinci, jejichž sociální postavení je nejisté. Imponující pes demonstruje svoji sílu. Toto chování na rozdíl od hrozby nepředchází útoku, i když v případě dvou sebevědomých jedinců může na hrozby a posléze bitku dobít.

Imponující pes stojí nebo obchází druhého psa se zdviženým ocasem, hlavu drží vzhůru, uši vztyčené a nasměrované kupředu. Dívá se před sebe do dálky a pečlivě dbá, aby nehleděl na druhého psa. Může mít rovněž zježenou srst a může tlumeně vrčet. Od hrozby se imponování liší hlavně tím, že imponující psi na sebe nikdy nehledí přímo a v žádném případě nekrčí pysky a neukazují zuby.

Imponující chování používá pes tehdy, pokud sociální postavení druhého jedince je blízko jeho vlastnímu. Proto pes obvykle neimponuje štěňatům nebo výrazně menším psům. Takto někdy dochází ke groteskním situacím, kdy např. novofundlandský pes přehlídí hystericky rozzlobeného trpasličího pinče nebo ho lhostejným pohybem tlapy převalí na záda (jako by to udělal za stejné situace štěněti).

Protestní chování

Protestní chování je užíváno zejména níže postavenými jedinci buď jako odpověď na nevhodné chování jiného (výše postaveného) psa, anebo ho využívají velmi nízko postavení jedinci jako první předzvěst sociální expanze. V takovém případě sami vyhledávají situace, které je opravňují k protestu.

Protestující pes zaujímá pokornou pozici, ale hlavu stáčí k obtěžujícímu nadřazenému, otevírá tlamu dokořán a ukazuje zuby. Někdy však pysky a neurčí. Pokud partner nevezme protest na vědomí, protestující pes se brání kousáním. Přitom však zpravidla kňučí nebo zakvílí. Nadřazení psi až na malé výjimky takovýto útok netrestají.

Protestní chování označujeme také jako obrannou hrozbu, není však projevem strachu. Jejím účelem není vyvolat konflikt, ale zamezit nežádoucímu chování partnera.

Podřízené chování

Účelem podřízeného pokorného chování je tlumení agresivity. Obvykle ho užívá podřízený jedinec vůči nadřazenému, ale i sociálně výše postavený člen smečky tlumí pokorným chováním protestní agresivitu níže postaveného partnera. Pokorné gesto může použít i sebevědomý jedinec zároveň s imponujícím chováním, aby tak zabránil útoku ze strachu (takový pes stojí v imponujícím postoji, ale nehledí před sebe, nýbrž odvrací hlavu a nastavuje krk ze strany, nikoliv hrdlo jako podřizující se pes). Do kolekce podřízeného chování patří také smířlivá gesta. Nejvýznamnější je zdvihání tlapy. Opět ho mohou použít jak podřízení, tak nadřazení jedinci (u

nadřazených jedinců se takové gesto označuje jako uklidňující). Pes při tomto gestu zvedá tlapku a natahuje ji k partnerovi, Nadřazení psi mají obvykle snahu položit tlapku podřízenému psovi na bok. Dalším gestem z repertoáru podřízeného chování a z hlediska psovoda důležitým indikačním znakem je olizování. Snaha olíznout partnerovi (psovi nebo člověku) ústa nebij obličej, je jednoznačně přátelské a podřízené gesto. Už samotné vysunutí jazyka z tlamy, i když je pes třeba odvrácen, je důležitý signál při navazování kontaktu, zvláště s dospělým psem. V okamžiku, kdy se dosud rezervovaný pes začne (zvláště při pochvale) olizovat, je to jasný signál, že se podřídí a naváže s novým psovodem kontakt.

Velmi výraznými a důležitými soubory v repertoáru podřízeného chování je pasivní a aktivní podřízení. Pasivní podřízení je velmi účinný mechanismus tlumící agresivitu nadřazeného jedince. Podle závažnosti situace a podle stupně sociálního rozdílu mezi zúčastněnými je i intenzita projevu pasivního podřízení různá. Od prostého odvrácení pohledu a stažení ocasu mezi nohy až po převalení na záda, nastavení břicha spojené se strnulostí a často i pomočením (pomočení je reminiscencí na chování štěňat vyprazdňujících se během masáže břicha a análního otvoru při ošetřování matkou v útlém věku). Aktivní podřízení (výzva ke hře) je vyjádřením touhy po co nejpřátelštějším kontaktu. Není odpovědí na hrozbu, ale naopak je užíváno k vyvolání přátelské aktivit netečného partnera. Výrazy aktivního podřízení jsou jak hlasové (poštěkávání nebo vzrušené pískání, tak i pomocí gestikulace (snižování přední části těla s rozhozenými předními končetinami, naklánění hlavy na stranu a horlím mávání ocasem). Výzvou ke hře může být hraný útok, pohyby z repertoáru loveckého chování, plížení apod. Pro tyto projevy jsou charakteristické pře hnané a prudké pohyby, hlučnost, vrtění ocasem, případně celou zadní část těla. Rituál zdravení a výzvy ke hře také pomáhá k překonání hranice individuální vzdálenosti, aniž by došlo k protestu. Výrazy výzvy ke hře může použít i nadřazený jedinec k vyprovokování hry nebo při dvoření feně.

Přátelský kontakt

Přátelský kontakt je chování, u kterého jsou projevy podřízenosti a nadřazenosti zcela potlačeny. Utužuje vztahy ve smečce. Projevuje se tzv. komfortním chováním, tj. péčí o srst partnera a olizováním zejména uší. Jedinec, kterému je takto pozornost projevována, ji obvykle zdánlivě ignoruje.

Neutrální kontakt

Dochází k němu v situacích, kdy se stýkají psi, kteří nepatří do uceleného společenství (smečky), ale znají se. Např. na cvičišti, v parku apod. Je charakterizován krátkým očicháváním zpravidla obličeje a uší, posléze i genitálu. Pouze sociálně nejistí nebo bázlívní jedinci vykazují podřízené postoje.